KOMENSKÝ | PŘÍBĚHY LIDSKOSTI

Labyrint světa a ráj srdce
400 let jsme v tom s Komenským
1623–2023

www.komensky2020.cz

VC | VIA COMENIA · etická výchova · k·m · HOPE 4 KIDS · CENTRUM PRO ETIKU A ROZVOJ CHARAKTERU · EMUN · PANGEA

Rád se podívám, jak to na světě chodí

Když jsem byl v tom věku, ve kterém se lidskému rozumu začíná ukazovat rozdíl mezi dobrým a zlým, když jsem viděl mezi lidmi rozdílné stavy, pořádky, úkoly a práce, jimiž se zabývají, zdálo se mi být dost důležité, abych se dobře rozmyslil, ke kterým lidem by bylo dobré se připojit, a jak a čím nejlépe trávit svůj život. Často a mnoho jsem nad tím přemýšlel, pilně jsem se radil se svým rozumem a přicházel jsem k závěru, že bych si nejraději oblíbil takový životní způsob, v němž by bylo co nejméně starostí a spěchu, co nejvíce pak pohodlí, pokoje a dobré mysli. Začal jsem u sebe a poohlížel se po tom, odkud a jak bych měl začít. Vtom – nevím odkud – objevil se u mne podivný člověk. Přiblížil se ke mně a naléhavě řekl: *„Mé jméno je Všezvěd, příjmení Všudybud. Celý svět procházím, do všech koutů nahlížím, vyptávám se na řeči a činy každého člověka. Co je zjevné, vše vidím. Co je tajné, po tom všem pátrám. A ty, půjdeš-li za mnou, uvedu tě na mnohá tajná místa, kam bys ty sám nikdy netrefil.“* Když jsem to uslyšel, potěšilo mě to a řekl jsem: *„Nu, rád se podívám, jak to na světě chodí, a také, jestli v něm je něco, čeho by se člověk mohl bezpečně držet.“*

Nu, tady máš, milý poutníku, ten svět

Zatímco přemýšlím, octneme se na jakési náramně vysoké věži, takže mi to připadalo, že jsem až pod oblaky. Pohlédl jsem dolů a vidím na zemi město, pěkné na pohled, skvělé a velmi rozlehlé, rozdělené na nesčíslné ulice, rynky, domy a stavení, a všude plno lidí jako hmyzu. Můj vůdce Všudybud mi říká: *„Nu, tady máš, milý poutníku, ten svět, na který ses chtěl podívat. Poněvadž máš všechno prohlížet, nejdřív pojďme na rynek.“* A zavedl mne tam. A hle – nesčíslné zástupy vidím jako mlhu. Byli tu lidé z celého světa, všech jazyků a národů, různého stavu a povolání. Jedni chodili, jiní běhali, jiní jezdili, jiní stáli, jiní seděli, jiní vstávali, jiní zas uléhali, jiní se rozličně vrtěli. Podívám se tedy na ně pozorněji a vidím, že každý v houfu mezi jinými nosí na tváři masku, ale když odejde tam, kde je sám nebo mezi sobě rovnými, masku snímá; když se pak má vrátit do houfu, zase si ji připíná. I dostal jsem chuť podívat se, jak vypadají bez toho přikrytí. A vidím, že všichni jsou nejen v obličeji, ale i na těle různě znetvoření. Byli trudovatí, prašiví či malomocní a mimo to – některý měl svinský pysk, jiný psí zuby, jiný volské rohy, jiný oslí uši, jiný baziliščí oči, jiný liščí ocas, jiný vlčí pazoury. Nejvíc jich pak bylo podobno opicím. Zděsil jsem se a řekl: *„Jaké potvory to zde vidím?“*

Spatřil jsem smrt

Málokdo tu zahálel – všichni se zabývali nějakou prací, ale ty činnosti nebyly nic jiného, než dětinské hříčky. Někteří si hráli i se svým stínem, honili ho, chytali a měřili. A to vše tak usilovně, až mnozí stonali a potili se, někteří se při tom i zranili. Nebo: když se někdo s něčím namáhal, jiný přišel a pletl se mu v tom. Někdy se jich jedné věci chytlo několik, pak ji nechali všichni být a rozprchli se. Nakonec jsem spatřil Smrt procházející se všude mezi nimi. Byla zaopatřena ostrou kosou, lukem a střelami a všechny hlasitě napomínala, aby pamatovali, že jsou jen lidé smrtelní. Ale její volání nikdo neposlouchal. Každý si dál hleděl svého bláznovství a neřádu. Když jsem spatřil tak nesčíslné množství létajících střel Smrti, přišlo mi na mysl, kdepak ta Smrt bere tolik těch šípů, že je všechny nikdy nevystřílí. A tu vidím, že ona nemá žádné své šípy, má jenom luk. Šípy brala od lidí, každý od toho, kterého jím měla trefit. A viděl jsem, že lidé ty šípy sami vyráběli a připravovali, někteří jí je všetečně a opovážlivě sami nosili vstříc, takže ona je sotva stačila brát a vstřelovat jim je do srdce. I vykřikl jsem: *„Teď vidím, že pravdivé jest: ET MORTIS FABER EST QUILIBET IPSE SUAE.“* Smrti své je každý strůjcem.

Stav manželský

I vede mne a přivede k ulici, o níž mi říká, že tu bydlí manželé a že ten rozkošný způsob života mi pěkně ukáže. A hle – tu stála brána, o níž mi řekl, že její jméno je Snoubení. Před ní byl široký prostor a na něm zástupy lidu obojího pohlaví, kteří se tu procházeli a jeden druhému hleděli do očí. A nejen to, ale prohlíželi též jeden druhému uši, nos, zuby, krk, jazyk, ruce, nohy i jiné údy, měřil také jeden druhého, jak je dlouhý, široký, tlustý nebo tenký. Zvláště pak – a toho jsem viděl nejvíc – jeden druhému potěžkával, měřil a vážil měšce, váčky a tobolky, jak jsou nadité nebo lehké. A vidím, že se sice někteří smějí a výskají, ale vidím taky jiné, klopící hlavu, trápící se, nemohoucí spát ani jíst. Ptám se tedy: *„Copak tito?“* Odpověděl: *„I to jest rozkoš.“* Vešli jsme za těmi, které pouštěli do brány, a tam vidím kováře, jak každý ten pár lidí spínají do hrozných pout a spjaté je teprve pouštějí dál. Pozorně jsem si všímal, že ta pouta ne jako na jiných vězních zamykali zámkem, ale hned je skovali, svařili a zaletovali tak, aby se – dokud na světě žijí – nemohli roztrhnout. Toho jsem se ulekl a řekl: *„Ó, ukrutnější vězení není! Kdo se do něho jednou dostane, zůstane tam navěky a nemá naději na vysvobození!“* Tlumočník mi odpověděl: *„Ovšemže – toto je svazek ze všech lidských svazků nejtužší, ale není proč se ho bát, vždyť ten stav je sladký, a oni to pro něj rádi vytrpí.“*

Mezi učené s tebou

Můj vůdce mi řekl: *„Již tvé mysli rozumím, kam tě táhne – mezi učené s tebou, mezi učené, to tě přitahuje, ten lehčí, pokojnější, pro mysl užitečnější život."* Tak přijdeme k bráně, kterou mi pojmenovali Disciplína. Viděl jsem, že k ní přicházely houfy lidí, zvláště mladých, a hned byli bráni k různým trpkým zkouškám. Hlavní zkouškou bylo, jaký měšec, jaký zadek, jakou hlavu a jaký mozek kdo přináší. Byla-li hlava ocelová a mozek v ní ze rtuti, zadek olověný a měšec zlatý, chválili je a hned je ochotně vedli dál. Ale vtom zazněl zvuk trouby, jako by svolávala ke slavnosti. Ptám se: *„Co to bude?"* A on mi odpoví: *„Akademie bude korunovat ty, kteří byli tak pilní, že dosáhli vrcholu umění. Ti budou korunováni jako příklad pro ostatní."*

A hle – nějaký muž s papírovým žezlem bral jednoho po druhém a každému přilepil na čelo titul. Toto je mistr svobodných umění, toto doktor medicíny, toto licenciát obojích práv, a tak dále. Nicméně já jsem chtěl vidět, co z nich bude dál, tak se dívám na jednoho toho mistra umění, jak mu teď poroučejí něco spočítat, ale on neuměl. Poroučejí měřit, neuměl. Poroučejí jmenovat hvězdy, neuměl. Poroučejí dělat logické závěry, neuměl. Poroučejí mluvit cizími jazyky, neuměl. Poroučejí mluvit v jeho vlastním jazyce, neuměl. Nakonec poroučejí jen číst a psát – neuměl. Inu tedy, řekl jsem, ať jsou třeba sedmdesatera sedmera umění mistři a doktoři, a třeba všech umění, nebo žádného, k tomu nic víc říkat nechci.

Na hradě Fortuny

Můj vůdce se vždy těšil, že se mnou navštíví hrad Fortuny, i šli jsme k němu. Přišli jsme k tomu milému hradu blíže a uviděli jsme nejprve zástupy lidí sbíhajících se ze všech měst a ulic, obcházejících kolem a pozorujících, kudy by se mohli dostat vzhůru. A vidím, že výše již nejsou žádné schody ani brány, jen nějaké kolo neustále se točící. Kdo se k němu připjal, byl vynesen vzhůru a tam teprve od paní Fortuny přijat a dále vpuštěn. Dole se kola nemohl jen tak leckdo chytit, jen ten, koho k němu úřednice Fortuny jménem Náhoda přivedla, nebo na ně posadila. Jinému každému ruce sklouzly.

Mezi tím, řekl dále tlumočník, má paní Fortuna prostředek, jak poctít nesmrtelností ty, kteří si to zasluhují. Každý, kdo se chtěl dostat na místo slovutnosti, musel ukázat všechny věci, pro něž se domníval, že je nesmrtelnosti hoden. Mrzelo mne tam velice, že tam pouštěli tak mnoho zlých, jako dobrých. Jeden přišel žádat o nesmrtelnost, a když byl tázán, odpověděl, že to, co nejslavnějšího na světě věděl, zkazil. Jiný, že

vylil tolik lidské krve, jak nejvíce mohl. Jiný, že vymyslel nové rouhání, jak by se mělo zlořečit Bohu. Jiný, že Boha na smrt odsoudil. Jiný, že založil nové tovaryšstvo paličů a mordýřů, skrze něž bude tříbeno lidské pokolení. A byli všichni napořád pouštěni vzhůru, což se mi vůbec nelíbilo. Řekl jsem: *„Ne já sám, ale celé mé pokolení je bídné, a ještě k tomu slepé, neumí si s nimi poradit. Chytáme stín, ale pravda nám všude uniká. Ach, ouvej, pomozte!“*

Marnost nad marnost

Všudybud pak řekl: *„Pojďme ještě na hrad, na hrad královny naší Moudrosti. Tam si snad vzpomeneš.“* Uvedl mne tam do nějaké veliké síně, v níž mne nejprve zalilo neobyčejné světlo. Královna seděla na nejvyšším místě pod baldachýnem, okolo ní z obou stran stáli její rádci a služebníci. Vtom se ozval silný zvuk a veliký hluk a spatřil jsem mužskou postavu vcházející v jasném blesku, až všichni byli téměř zděšeni. On předstoupil a oznámil, že je poctěn od nejvyššího Boha bohů tím, aby více než všichni, kteří byli před ním i budou po něm, svobodněji prohlédl svět. Jmenoval se Šalomoun, král nejslavnějšího národa pod nebem – národa izraelského. I řekl Šalomoun: *„Teď je ten čas, abych spatřil, jaký je rozdíl mezi moudrostí a bláznovstvím.“* Po mnohém rozvažování pak bylo oznámeno, že se ti, kteří rozšiřují tajné i zjevné neřády, z obce celého království na věky vypovídají. Zejména obžerství, lakota, lichva, chlípnost a podobné věci budou skutečně podléhat hrdelnímu trestu. Jakmile byl tento závěr veřejně publikován, bylo všude slyšet hluk plesajícího lidu, a každý měl – i já – již naději na zlatý věk světa.

Po malé chvíli, kdy se nic nedělo, mnozí přibíhali a naříkali, že exekuce nebyla vykonána. Komisaři sice nalezli některé podezřelé, ale ti se sami k obviněným nepočítají a také se jinak jmenují. Jeden je podobný opilosti, ale jmenuje se Veselost. Druhý, podobný lakotě, se jmenuje Hospodářství, třetí je podobný lichvě a jmenuje se Úrok, čtvrtý chlípnosti, ale říkají mu Láska, pátý je podobný pýše, ale říkají mu Vážnost, šestý ukrutnosti, ale pojmenovávají ho Přísnost, sedmý pak lenosti, ale má jméno Dobromyslnost. Pohleděl jsem na Šalomouna a jeho kolegy a slyšel jsem, jak jeden z nich šeptá druhému: *„Jména jsou zveřejněna – zrádci a lotři si změnili jména a rázem mají volný průchod.“* Šalomoun se již nemohl déle udržet a začal hlasem velikým volat: *„Marnost nad marnost a všecko je marnost!“* Povstal, a s ním i jeho veškerý zástup, a ubíral se přímo k trůnu královny Moudrosti. Vztáhl ruku, sňal z jejího obličeje závoj, který, přestože se prve zdál být drahý a skvoucí, nebyl ničím jiným, než pavučinou. A hle, její tvář se ukázala být bledá, odulá, na tvářích sice měla trochu červeně, avšak od líčidel, ruce měla prašivé a celé tělo nehezké, i dech byl páchnoucí. Toho jsem se zděsil, a se mnou i všichni přítomní, a zůstali jsme zaraženě stát.

Osud mrtvých

Nemohl jsem se na to dívat, ani déle snášet bolesti svého srdce, a zvolal jsem: *„Raději tisíckrát zemřu, než bych byl tady, kde se toto děje! Smrt má pro mne větší cenu, nežli život.“* Vyjdu, abych se podíval, jaký je osud těch mrtvých, které odsud vidím vynášet. Rozhlížím se a spatřím jen nekonečnou temnou hrůzu, kterou lidský rozum nepochopí a oči jejího konce nedohlédnou, a v ní není nic, než jen červi, žáby, hadi a štíři, a hrozný zápach zarážející tělo i duši. Byl jsem zděšen, padl jsem na zem v mdlobách a žalostivě jsem zvolal: *„Ach, vy mizerní, bídní, nešťastní lidé! Toto je vaše poslední sláva? Toto je závěr tolika vašich nádherných činů? Toto je po tak mnoha nesčíslných pracích a po všelijakém spěchu ten váš žádaný pokoj a odpočinek? Ach, kéž jsem se nikdy nenarodil! Ach Bože, Bože, Bože, pokud nějaký Bůh jsi, smiluj se nade mnou bídným!“*

Navrať se do domu srdce svého

Přestal jsem mluvit, celý se ještě třesoucí hrůzou, když tu za sebou slyším temný hlas: *„Navrať se!“* I zdvihnu hlavu a rozhlížím se, kdo to volá. Ale nevidím nic, ani svého vůdce Všezvěda, neboť i ten mne již opustil. Vtom, hle, znovu zazní hlas: *„Navrať se!“ Já nevěděl, kam se mám navrátit ani kudy z té mrákoty vyjít ven, i začal jsem truchlit. A hle, hlas potřetí zvolá: „Navrať se, odkud jsi vyšel, do domu svého srdce, a zavři za sebou dveře.“* Soustředil jsem se tedy, jak jsem jen mohl, na to nedůležité jsem nepomýšlel, vstoupil jsem dovnitř do svého srdce a hle – byla tam tma. Ale když se přimhouřenýma očima trošku rozhlédnu, spatřím slaboučké, skulinami pronikající světlo a nahoře vidím nějaké kulaté zasklené okno, ale tak silně čímsi zašpiněné, že jím nepronikalo žádné světlo. Přemýšlím o tom, a čekám, co bude dál. A hle – shora náhle zasvitne jasné světlo, a když k němu pozdvihnu oči, spatřím to okno plné záře, v níž – hle – se ke mně spouští dolů kdosi, postavou sice podobný nám lidem, ale jasností právě Bůh! A On, vlídnost sama, nejprve ke mně promluvil přemilými slovy: *„Vítej, vítej, můj synu a bratře milý.“* To řekl, přívětivě mne objal a políbil.

Prostoupila mne tak nevýslovná radost, že mi z očí začaly téct slzy. On pak ke mně dále takto promluvil: *„Kde jsi byl, synu můj, kde jsi byl tak dlouho? Kudy jsi chodil? Co jsi ve světě hledal? Potěšení? Kde jinde jsi ho měl hledat, než v Bohu? A kde Boha, než v jeho chrámu? A který je chrám Boha živého, než ten chrám živý, který si On sám připravil? Srdce tvé vlastní! Díval jsem se, synu můj, když jsi bloudil, ale už jsem se déle dívat nechtěl. Přivedl jsem tě k sobě, uvedl jsem zpět tebe do tebe. Neboť v tobě jsem si zvolil svůj palác k přebývání.“*

Slyšel jsem, co říkal, On, můj Spasitel, Ježíš Kristus, sepjal jsem ruce, podal jsem mu je a řekl: *„Zde jsem, Pane můj, Ježíši. Bloudil jsem, ale tys mne zavedl na správnou cestu, odešel jsem od tebe daleko a ztratil tebe i sebe, ale Ty jsi mne navrátil mně i sobě. Bože, mé srdce je připraveno, je připraveno! Budu jásat a tobě zpívat, neboť jsi vyšší nade všecku vysokost a hlubší nade všecku hlubokost. Předivný, slavný a plný milosrdenství. Tvůj jsem, tvůj jsem věčně! Kéž mne ochraňuje tvůj dobrý Duch, veď mne mezi nástrahami světa, a milosrdenství tvé ať mne provází po všech mých cestách. Proveď mne přes toto ach temné, slzavé údolí světa až k věčnému světlu. Amen.“*